معناشناسی شناختی قرآن

علیرضا قائمی‌نیا

www.ketab.ir

معناشناسی شناختی قرآن

علیرضا قائمی‌نیا

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ ششم: ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: آرزوی دیدار

سرشناسه: قائمی‌نیا، علیرضا،۱۳۴۳ -

عنوان و نام پدیدآور: معناشناسی شناختی قرآن/ علیرضا قائمی‌نیا.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری: ۶۷۲ ص. شابک: 978 – 600 - 108-123-1

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۶۶۵]-۶۷۲. یادداشت: نمایه.

موضوع: قرآن — معناشناسی. موضوع: نشانه‌شناسی.

موضوع: ساختارشناسی معطی آیات.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۴ ۲ ق BP۶۵/

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی : ۳۲۶۷۵۵

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است.

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ ـ ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

همه حقوق محفوظ است

www.ketab.ir

فهرست

پیشگفتار ۱۷
مقدمه ۲۱

فصل اول: زبان‌شناسی شناختی ۴۱
مقدمه ۴۳
معنای شناختی ۴۷
توصیف کرافت و کروزه ۵۱
ویژگی‌های معنا ۵۲
۱. معنا، چشم‌اندازی است (اصل چشم‌انداز) ۵۲
۲.معنا، پویا و انعطاف‌پذیر است (اصل پویایی) ۵۳
۳. معنا، دایرةالمعارفی و غیرمستقل است (اصل دایرةالمعارف) ۵۴
۴. معنا، بر تجربه و کاربرد مبتنی است (اصل کاربرد) ۵۴
طرح‌واره‌های تصویری ۵۶
ارتباط معنا با ساختار زبان ۶۲
تعبیر ۶۲
۱. چشم‌انداز ۶۴
۲. پیش فرض ۶۵
قالب ۶۶
استعاره ۶۸
مسیر پیما و مرزنما ۷۱

www.ketab.ir

شبکهٔ شعاعی ۷۵
نما و پایه ۷۸
عملیات تعبیر ۸۱
توجه/ چشمگیری ۸۲
قلمرو توجه ۸۴
پنجرهٔ توجه ۸۶
چرخ و تعدیل سنجه‌ای ۸۸
توجه پویا ۹۱
عکس‌برداری اجمالی و پیاپی ۹۲
داوری و مقایسه ۹۵
چشم‌انداز/ موقعیت‌مندی ۱۰۰
۱. دیدگاه ۱۰۰
۲. شاخص‌ها ۱۰۱
۳. ذهنیت ۱۰۱
قالب‌گیری ساختاری ۱۰۳
پویایی‌شناسی نیرو ۱۰۵
ربطی (موجود/ ارتباط) ۱۰۷
سه اصل لنگ‌اکر ۱۱۱
نقش شناختی فعل ۱۱۸
خلاصه و مرور ۱۲۳

فصل دوم: اصالت تعبیرهای قرآنی ۱۲۷
مقدمه ۱۲۹
بیان اصل ۱۳۰
در تنه‌های نخل ۱۳۳
در دل‌ها و بر دل‌ها ۱۳۵
تحویل‌گرایی معنایی ۱۳۸
تغییر ترتیب ۱۳۹
عرضهٔ کافران بر آتش ۱۳۹

www.ketab.ir

رحیمِ غفور ۱۴۵
ترتیب ضرر و نفع ۱۵۴
تبدیل واژه‌ها (تبدیل و تحویل) ۱۵۶
تغییر حروف ۱۶۴
برای حیات حقیقی ۱۶۴
رزق در اموال ۱۶۵
تغییر معنا ۱۶۷
بقای وجه ۱۶۷
زیارت مقابر ۱۷۳
تضمین ۱۷۴
تغییر وصف ۱۷۶
وعد مأتی ۱۷۷
مقام امین ۱۷۸
عیش راضی ۱۸۰
حنیف ۱۸۳
خلاصه و مرور ۱۸۷

فصل سوم: مفهوم‌سازی قرآنی و بافت آیات ۱۸۹
مقدمه ۱۹۱
بیان اصل ۱۹۱
مثال اول: فعل و خلق ۱۹۳
مثال دوم: انزال بر و انزال به‌سوی ۱۹۵
مفهوم‌سازی فعل ۱۹۸
فعل آخر آیه ۱۹۹
زمان فعل ۲۰۴
علم خداوند ۲۱۰
مفهوم‌سازی فعل و وصف ۲۲۵
مثال اول ۲۲۸
آیهٔ لیل و نهار ۲۳۰

www.ketab.ir

مفهوم‌سازی پدیده‌های طبیعی ۲۳۵
باران ۲۳۷
مثال اول ۲۳۷
مثال دوم ۲۴۰
تسخیر دریا و پدیده‌های طبیعی ۲۴۳
تأثیر فضا در مفهوم‌سازی ۲۴۵
تأکید ۲۴۹
ترتیب آیات ۲۵۲
استدلال بیرونی ۲۵۳
استدلال درونی ۲۵۴
بررسی دو مورد ۲۶۰
۱. آیهٔ تطهیر ۲۶۰
۲. آیهٔ ابلاغ ۲۶۲
اتصال و تغییر فضاها ۲۶۶
خلاصه و مرور ۲۷۱

فصل چهارم: پیش‌نمونه‌ها و مقولات معنایی در قرآن ۲۷۳
مقدمه ۲۷۵
نظریهٔ پیش‌نمونه ۲۷۷
اصول مقوله‌بندی ۲۷۸
۱. اصل صرفه‌جویی شناختی ۲۷۸
۲. اصل ساختار مُدرَک جهان ۲۷۸
سطوح مقوله‌بندی ۲۸۰
مقولات سطح پایه ۲۸۱
مقولات سطح فرادست ۲۸۲
مقولات سطح فرودست ۲۸۲
کارکردهای زبانی ۲۸۳
بیان اصول ۲۸۵
اشیاء ۲۸۷

www.ketab.ir

مردِ ناشناس ۲۸۷
اوصاف ۲۹۰
مؤمن و کافر ۲۹۰
رقبه و عبد ۲۹۴
فرایندها (افعال) ۲۹۶
اکل اموال ۲۹۷
افراغ صبر ۳۰۰
خلاصه و مرور ۳۰۳

فصل پنجم: شبکه‌های شعاعی در قرآن ۳۰۷
مقدمه ۳۰۹
تغییر معنا ۳۱۰
دو پدیدهٔ زبانی ۳۱۶
رویکرد تعیین کامل ۳۱۷
۱. تغییرات طرح‌واره‌ای ۳۲۲
۲. توسعه‌های مجازی ۳۲۳
نقد دیدگاه لیکاف ۳۲۴
۱. چندمعنایی و ابهام ۳۲۴
۲. مغالطهٔ چندمعنایی ۳۲۵
رویکرد چندمعنایی اصولی ۳۲۶
تمایزنهادن میان معانی ۳۲۷
ساختن معنای پیش‌نمونه‌ای ۳۲۹
معانی اسم‌ها ۳۳۱
معانی فعل ۳۳۳
بیان اصل ۳۳۵
شعاعیت در اشیاء ۳۳۷
۱. چهار میزان ۳۳۷
۲. نور ۳۴۵
۳. فوق ۳۵۷

www.ketab.ir

قاهریت ۳۵۹
شعاعیت در اوصاف ۳۶۴
مبین ۳۶۵
شعاعیت در فرایندها ۳۶۷
فعل «تاب» ۳۶۸
فعل «ذاق» ۳۷۸
مدل تشکیکی معنا ۳۸۴
بررسی و مقایسه با شعاعیت معنا ۳۹۱
خلاصه و مرور ۴۰۳

فصل ششم: حرکت خیالی در ساختار معنایی قرآن ۴۰۷
مقدمه ۴۰۹
اقسام حرکت در تعبیرهای زبانی ۴۱۰
پنجره‌های توجه و مسیر حرکت ۴۱۲
اقسام حرکت خیالی ۴۱۵
انتشار ۴۱۶
الگو مسیرها ۴۱۸
حرکت نسبت به چارچوب ۴۱۹
ورود/ ظهور مسیرها ۴۲۰
مسیرهای دستیابی ۴۲۱
مسیرهای هم‌امتداد ۴۲۲
بیان اصل ۴۲۲
رحمت ۴۲۴
احاطهٔ گناهان ۴۳۰
احاطهٔ عذاب ۴۳۲
حرکت خیالی و علم خدا ۴۳۴
مجیئ امر ۴۴۱
طائف ۴۴۴
خلاصه و مرور ۴۴۷

www.ketab.ir

فصل هفتم: فضاهای ذهنی در قرآن ۴۵۱
مقدمه ۴۵۳
مفهوم فضاهای ذهنی ۴۵۴
معماری فضاهای ذهنی ۴۵۶
۱. فضاسازها ۴۵۷
۲. عناصر ۴۵۸
۳. ویژگی‌ها و روابط ۴۵۸
۴. شبکه‌های فضاهای ذهنی ۴۶۰
۵. نظایر (قرینه‌ها) و رابط‌ها ۴۶۰
۶. اصل دسترسی ۴۶۱
۷. نقش- ارزش ۴۶۱
حل برخی مشکلات ۴۶۱
۱. تعبیرهای غیرعادی و تناقض‌آمیز ۴۶۱
۲. ابهام دلالی ۴۶۲
۳. وجوه زمان ۴۶۳
۴. محمولات حاکی از تغییر ۴۶۴
۵. ضمایر انعکاسی ۴۶۴
مثال‌های قرآنی ۴۶۴
سُکاری ۴۶۵
عبادت فرزند ۴۶۷
خشوع کوه ۴۶۸
خفته و نه بیدار ۴۷۰
هدایت از آسمان ۴۷۱
خلاصه و مرور ۴۷۷

فصل هشتم: نقش تلفیق مفهومی در معناشناسی قرآن ۴۸۱
مقدمه ۴۸۳
معمای راهب بودایی ۴۸۴
ساختار نوظهور ۴۸۷

www.ketab.ir

مثال غیرزبانی ۴۸۷
عنصرهای تلفیق مفهومی ۴۹۲
اهداف تلفیق مفهومی ۴۹۳
روابط حیاتی ۴۹۵
۱. زمان ۴۹۵
۲. مکان ۴۹۵
۳. بازنمایی ۴۹۶
۴. تغییر ۴۹۷
۵. نقش ـ ارزش ۴۹۷
۶. شباهت ۴۹۷
۷. عدم شباهت ۴۹۸
۸. کل و جزء ۴۹۸
۹. علت و معلول ۴۹۹
اقسام شبکه‌های تلفیقی ۵۰۱
۱. شبکه‌های یک‌طرفه ۵۰۱
۲. شبکه‌های آیینه‌ای ۵۰۱
۳. شبکه‌های تک‌قلمرو ۵۰۲
۴. شبکه‌های دوگانه‌قلمرو ۵۰۳
بیان اصل ۵۰۵
مثال‌هایی از قرآن ۵۰۶
زینت زندگی دنیا ۵۰۶
اتخاذ فرزند ۵۰۹
کارنامهٔ انسان ۵۱۰
تزیین آسمان ۵۱۷
بازگشت ماه ۵۱۹
تدبیر عالم ۵۲۳
تفسیر علامه ۵۲۵
تحلیل‌شناختی ۵۲۶
۱. سما و ارض ۵۲۶

www.ketab.ir

تحلیل فیلمور از علیت ۶۱۲
زنجیرهٔ علّی ۶۱۳
بیان اصل (پنجره‌های علّی) ۶۱۶
تسخیر خورشید و ماه ۶۱۸
انزال کتاب ۶۲۳
انزال باران ۶۲۶
اماته و احیای مردگان ۶۳۳
ارسال رسل ۶۳۶
خلاصه و مرور ۶۴۱

اصطلاح‌نامه ۶۴۵
حوزه (قلمرو) ۶۵۵
نظریه پیش‌نمونه ۶۶۳

کتابنامه ۶۶۵
الف) فارسی ۶۶۵
ب) عربی ۶۶۶
ج) لاتین ۶۶۹

فهرست آیات ۶۷۳
فهرست روایات ۶۹۳
نمایه ۶۹۵

www.ketab.ir